

Spółeczna odpowiedzialność organizacji. Polityczna poprawność czy obywatelska postawa?

pod redakcją
Zdzisława Pizsa
Magdaleny Rojek-Nowosielskiej

Recenzenci: Robert Rauziński, Adam Karol Szalkowski, Agata Zagórowska,
Zofia Zymonik

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Comp-rajt

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695- 163-8

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
-------------	----

Część 1. Współczesne wyzwania i dylematy rozwoju społecznej odpowiedzialności organizacji

---

Halina Zboroń: Dyskurs o społecznej odpowiedzialności ekonomistów (z kryzysem w tle)	15
Magdalena Rojek-Nowosielska: Modelowe ujęcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	30
Tomasz Brzowski: Ciągłe doskonalenie zintegrowanych systemów zarządzania w aspekcie społecznej odpowiedzialności	40
Piotr Rogala: Obywatel jak metafora organizacji społecznie odpowiedzialnej	48
Adrian Pyszka: Wykorzystanie sprzeczności w firmach do budowy dynamicznego modelu CSR	54
Katarzyna Bachnik: Kulturowo-etyczny wymiar społecznej odpowiedzialności biznesu	66
Kazimierz Banasiewicz: Zależność przejawów odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstwa od fazy cyklu życia organizacji	75
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn: Innowacyjność i ryzyko w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu	84

Część 2. Społeczna odpowiedzialność organizacji w wybranych aspektach polityki społecznej

---

Zdzisław Pisz: Polityka społeczna w przedsiębiorstwach i społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw w Polsce w okresie przekształceń systemowych	93
Janusz Reichel: Społeczna odpowiedzialność organizacji z różnych sektorów	104
Mirosław Grewiński: Związki wielosektorowej polityki społecznej z koncepcją społecznie odpowiedzialnego biznesu	111
Stanisław Kamiński: Partnerstwo publiczno-prywatne jako forma relacji międzysektorowych	119
Andrzej Sztando: Niedostatki społecznej odpowiedzialności władz gmin w planowaniu strategicznym rozwoju lokalnego	128
Joanna Szczepaniak: O idei społecznej odpowiedzialności rodziny jako podmiotu polityki społecznej – kilka refleksji i uwag	139

Część 3. Społeczna odpowiedzialność biznesu w opiniach i praktyce przedsiębiorstw w Polsce

---

Ewa Stawicka: Subiektywna ocena koncepcji społecznej odpowiedzialności w opinii przyszłych przedsiębiorców	159
Joanna Krasodomska: Społeczna odpowiedzialność w praktyce polskich przedsiębiorstw i kształceniu studentów	166
Paweł Chlipała: Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw w Polsce – wyniki analizy kampanii CSR	177
Anna Szcześniak: „Przedsiębiorstwa <i>Fair Play</i> ” – praktyczny wymiar społecznej odpowiedzialności biznesu	185
Janusz Kroik, Jan Skonieczny: Budowanie wspólnoty na rzecz społecznie odpowiedzialnego przedsiębiorstwa	193

Część 4. Dobre i złe praktyki z zakresu społecznej odpowiedzialności organizacji

---

Katarzyna Lorecka, Jacek Murawski, Marek Kosycarz: Wolontariat pracowniczy jako innowacyjny instrument polityki motywacyjnej przedsiębiorstwa na przykładzie Microsoft sp. z o.o.	209
Magdalena Kaźmierczak: Społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR) – czynnik rozwoju kapitału ludzkiego organizacji	225
Ewa Beck-Krala, Katarzyna Klimkiewicz: W kierunku kształtowania świadomej polityki społecznej odpowiedzialności uczelni wyższych	234
Anna Brdulak: Zróżnicowane poziomy zaangażowania dobrych i złych praktyk w wybranych firmach	248
Maria Roszkowska-Słiż: Społeczna odpowiedzialność mediów. Analiza przypadków	257
Ewa Głuszek: Skuteczność inicjatyw z zakresu CSR jako strategii zabezpieczenia reputacji przedsiębiorstwa na wypadek kryzysu	271
Paweł Żuraw: Społeczna odpowiedzialność ośrodków szkolenia kierowców w świetle norm prawnych regulujących organizację branży szkoleniowej	286
Dorota Teneta-Skwiercz: Filantropia korporacyjna – istota, formy i motywy dobroczynności przedsiębiorstwa	297

Część 5. Rola interesariuszy w kształtowaniu polityki społecznej odpowiedzialności organizacji

---

Elżbieta Kolasińska: Interesariusze a społeczna odpowiedzialność organizacji ...	309
Adriana Paliwoda-Matiolańska: Konsumeryzm a społeczna odpowiedzialność biznesu	314

Małgorzata Koszewska: Rola konsumentów w rozwoju społecznej odpowiedzialności w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem rynku tekstylno-odzieżowego	327
Agata Pierścieniak: Postawy młodych pracowników wobec społecznej odpowiedzialności biznesu	335

Część 6. Standardy, raportowanie i ocena społecznej odpowiedzialności organizacji

---

Grażyna Aniszewska: Społeczna odpowiedzialność organizacji według 100 największych firm Europy Środkowo-Wschodniej	347
Piotr Wójcik: Dyfuzja standardów odpowiedzialności społecznej w sieciach przedsiębiorstw w Polsce	357
Zbigniew Antczak: CSR w perspektywie menedżerów oraz konsumentów (wyniki badań)	367
Tomasz Brzozowski: Raportowanie odpowiedzialności przedsiębiorstw – współczesne tendencje i problemy badawcze	377
Grzegorz Zasuwa: Stopień wykorzystania wytycznych GRI w raportach społecznych europejskich przedsiębiorstw	385
Agata Rudnicka: Rola społecznej odpowiedzialności w zarządzaniu ryzykiem	396
Renata Koneczna, Łukasz Lelek: Ekologiczna ocena przedsiębiorstw sektora motoryzacyjnego – zastosowanie metody LCA	404
Magdalena Stefańska: CSR a wartość przedsiębiorstwa	415

Summaries

Part 1. Today's challenges and dilemmas of Corporate Social Responsibility development

---

Halina Zboroń: Discussions on academic responsibility of economists	29
Magdalena Rojek-Nowosielska: Model approach of Corporate Social Responsibility	39
Tomasz Brzozowski: Continuous improvement of integrated management systems in the area of corporate responsibility	47
Piotr Rogala: A citizen as a metaphor of socially responsible organization ..	53
Adrian Pyszka: The use of contradiction in the companies to build a dynamic model of CSR strategy	65
Katarzyna Bachnik: Corporate Social Responsibility from ethical and cultural perspective	74

Kazimierz Banasiewicz: Correlation between the aspects of Corporate Social Responsibility and organizational life cycle	83
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn: Innovation and risk in the area of Corporate Social Responsibility	90

Part 2. Corporate Social Responsibility in some aspects of social policy

---

Zdzisław Pisz: Social policy in enterprises and corporate social responsibility in the period of system transition in Poland	103
Janusz Reichel: Social responsibility of organisations from different sectors	110
Mirosław Grewiński: Relations between multisectoral social policy and the concept of corporate social responsibility	118
Stanisław Kamiński: Public-private partnership as a form of intersectoral relations	127
Andrzej Sztando: Social responsibility deficiencies of local authorities in local development strategic planning	138
Joanna Szczepaniak: About the idea of social responsibility of family as an entity of social policy – some reflections	156

Part 3. Corporate Social Responsibility in opinions and practice in Poland

---

Ewa Stawicka: Subjective assessment of Corporate Social Responsibility in future entrepreneurs' opinion	165
Joanna Krasodomska: Corporate Social Responsibility in the operations of Polish enterprises and in students' education	176
Paweł Chlipała: Corporate Social Responsibility in Poland – results of CSR campaign analysis	184
Anna Szcześniak: “Fair play businesses” – Corporate Social Responsibility in practice	192
Janusz Kroik, Jan Skonieczny: Building the coalition for Corporate Social Responsibility	206

Part 4. Good and bad practice of Corporate Social Responsibility

---

Katarzyna Lorecka, Jacek Murawski, Marek Kosycarz: Employee volunteering as an innovative instrument of corporate employee motivation policy on the example of Microsoft Ltd. company	224
Magdalena Kaźmierczak: Corporate Social Responsibility (CSR) – the factor of human capital development in the organization	233

Ewa Beck-Krala, Katarzyna Klimkiewicz: Towards aware policy of social responsibility in higher education	247
Anna Brdulak: Diversified levels of advancement of good and bad practices on the example of chosen companies	256
Maria Roszkowska-Śliż: Media and their social responsibility. Case studies analysis	270
Ewa Gluszek: Effectiveness of CSR initiatives as a strategy of corporate reputation insurance during crisis	285
Paweł Żuraw: Social responsibility of drivers' education centers in the light of legal norms regulating the education trade organization	296
Dorota Teneta-Skwiercz: Corporate philanthropy – its essence, forms and reasons of enterprises' charity	305

**Part 5. The role of stakeholders
in shaping the policy of Corporate Social Responsibility**

Elżbieta Kolasińska: Stakeholders and the organization's social responsibility	313
Adriana Paliwoda-Matiolańska: Consumerism and Corporate Social Responsibility	326
Małgorzata Koszewska: Consumers' role in the development of corporate social responsibility in Poland, particularly regarding the market for textiles and clothing	334
Agata Pierścieniak: Young workers' attitude towards Corporate Social Responsibility	344

**Part 6. Standards, reporting and assessment
of Corporate Social Responsibility**

Grażyna Aniszewska: Corporate Social Responsibility according to 100 largest companies of Central and Eastern Europe	356
Piotr Wójcik: Diffusion of the Corporate Social Responsibility standards in industrial networks in Poland	366
Zbigniew Antczak: Corporate Social Responsibility in the perspective of managers and consumers (the results of a survey)	375
Tomasz Brzozowski: Continuous improvement of integrated management systems in the area of corporate responsibility	384
Grzegorz Zasuwa: The degree of application of the GRI guidelines in European companies' reports on Corporate Social Responsibility	395

Agata Rudnicka: The role of Corporate Social Responsibility in risk management	403
Renata Koneczna, Łukasz Lelek: Environmental assessment of automotive enterprises – application of LCA method	414
Magdalena Stefańska: CSR and corporate value	425

Zdzisław Pisz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

POLITYKA SPOŁECZNA W PRZEDSIĘBIORSTWACH I SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE W OKRESIE PRZEKSZTAŁCEŃ SYSTEMOWYCH

Streszczenie: W procesie transformacji systemowej najszybciej i w najszerszym zakresie zostały przeprowadzone zmiany w polityce i gospodarce. Polityka społeczna sukcesywnie była dostosowywana do potrzeb stymulowanych zmianami w pozostałych dwóch sferach. Między innymi prywatyzacja i reprivatyzacja majątku produkcyjnego zdecydowały o znacznym zmniejszeniu, a właściwie o redukcji działalności bytowej w przedsiębiorstwach. W artykule podjęto próbę oceny aktywności firm w obszarze społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw jako ewentualnej rekompensaty dawnej działalności w ramach polityki społecznej.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa, polityka społeczna, transformacja.

1. Wstęp

W naszym kraju, podobnie jak w pozostałych krajach Europy Środkowej i Wschodniej kontynuujących proces przekształceń systemowych, zainteresowanie polityką społeczną w przedsiębiorstwach i ich społeczną odpowiedzialnością stymuluje dyskusje i spory na temat zadań związanych z tymi kategoriami społeczno-ekonomicznymi. Owo zainteresowanie jest, z jednej strony, następstwem już osiągniętych pozytywnych rezultatów przeobrażeń politycznych, ekonomicznych oraz społecznych, z drugiej zaś wiąże się bezpośrednio i pośrednio z obecnością w rzeczywistości społeczno-ekonomicznej zjawisk i procesów odległych od kolejnych programów, a także oczekiwań społecznych. Po przeszło dwudziestu latach trwania przebudowy systemu społecznego, obejmujące politykę, gospodarkę i kulturę społeczną, narasta zniecierpliwienie zbiorowości, dla których dotychczasowy bilans poniesionych kosztów oraz uzyskanych korzyści jest wyraźnie ujemny, które oceniają następstwa przekształceń systemowych przez pryzmat zawiedzionych nadziei

oraz coraz bardziej utrwalającego się przekonania o ograniczonych szansach i braku możliwości zmiany dotychczasowego statusu społecznego.

Powodem rosnącego niepokoju jest nie tylko doświadczana niekorzystna sytuacja ekonomiczna ich gospodarstw domowych, ale także, z racji czasu dzielącego od początku reform, przekonanie o jej utrwalaniu się. Światowy kryzys finansowy, a następnie gospodarczy i obserwowane turbulencje w gospodarkach wielu krajów, w tym również należących do UE, nie stwarzają podstaw do optymizmu, nie stabilizują warunków życia i pracy na poziomie uwalniającym od niepokoju, a nawet strachu o jutro, o możliwość zaspokojenia potrzeb, które w obszarze kulturowym tej części Europy można uznać za standard. Ów niepokój jest naturalnym następstwem braku poczucia bezpieczeństwa ograniczającego swobodę podejmowania decyzji. Skupienie uwagi na doraźnym zapewnianiu środków niezbędnych do zaspokajania podstawowych potrzeb nie pozwala na efektywne poszukiwanie rozwiązań bardziej korzystnych, perspektywicznych, uwzględniających konieczność zwiększania przedsiębiorczości i kreatywności indywidualnej i zbiorowej.

Ten bardzo ogólnie naszkicowany obraz sytuacji występującej w wielu gospodarstwach domowych jest bardzo odległy od wymogów profesjonalnej diagnozy¹. Diagnoza społeczna nie była jednak bezpośrednim celem niniejszego artykułu. Zasygnalizowanie występujących problemów służy jedynie podkreśleniu, że w procesie transformacji systemowej zostało zakwestionowanych wiele wcześniejszych relacji decydujących o kształcie starego systemu społecznego i tworzone są nowe powiązania, które powinny lepiej odpowiadać rzeczywistości generowanej przez trzy podstawowe filary, tj.:

- demokratyzację życia politycznego, gospodarczego i społecznego,
- rynkowe zasady funkcjonowania gospodarki,
- aktywne, solidarne i spójne społeczeństwo.

Na tych filarach, jako elementach konstrukcyjnych, została rozpięta przestrzeń aktywności, z której korzystać mogą zarówno poszczególne jednostki, zbiorowości lokalne, regionalne, jak i całe społeczeństwo. Swoje nowe role, pozycje, funkcje i zadania powinny w niej odnaleźć wszystkie podmioty, tzn. obywatele, organizacje gospodarcze o charakterze biznesowym, organizacje wykonujące zadania z zakresu usług społecznych, a także coraz liczniejszy zbiór organizacji pozarządowych, których działalność wypełnia luki pozostawione przez sieć podmiotów administracji rządowej i samorządowej, zaspokajających indywidualne lub zbiorowe potrzeby obywateli.

Próba identyfikacji, analizy i oceny relacji między polityką społeczną państwa, odpowiedzialnością społeczną organizacji i rozwojem zrównoważonym narażona jest na wiele trudności. Są one widoczne w różnorodności poglądów na temat definicji każdej z wymienionych kategorii. Trudności są zarazem świadectwem wciąż

---

¹ Dla wzbogacenia obrazu warto sięgnąć po kolejne raporty diagnoz społecznych opracowanych pod redakcją naukową J. Czapińskiego lub „Polska 2030. Wyzwanie rozwojowe” pod redakcją naukową M. Boniego, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2009.

trwających poszukiwań i toczących się dyskusji wokół ich treści. Chodzi o takie sformułowania, które będą powszechnie akceptowane i jednocześnie umożliwią w miarę łatwą operacjonalizację wymienionych pojęć. Inaczej trudno sobie wyobrazić owocne działania zmierzające do ustalenia relacji między polityką społeczną państwa, odpowiedzialnością społeczną organizacji oraz rozwojem zrównoważonym.

Na ogół owych trudności składają się między innymi podobieństwa i różnice między obszarami przedmiotowymi, celami działania, źródłami środków materialnych niezbędnych do realizacji zadań, strategiami podejmowanych działań, zbiorowościami podmiotów adresatów działań.

Treść niniejszego opracowania ogranicza się jedynie do próby analizy i oceny relacji polityka społeczna – społeczna odpowiedzialność w przedsiębiorstwach, a jego cel można sprowadzić do próby odpowiedzi na pytanie o możliwość zastąpienia zadań polityki społecznej w przedsiębiorstwie zadaniami związanymi ze społeczną odpowiedzialnością przedsiębiorstw.

2. Polityka społeczna w przedsiębiorstwach w warunkach starego porządku społeczno-ekonomicznego

W przypadku polityki społecznej państwa, a więc aktywności o bogatym już doświadczeniu empirycznym oraz rozległej i uporządkowanej wiedzy, wciąż pozostają liczne problemy do rozwiązania. Kryją się za nimi dylematy polityczne, ekonomiczne oraz społeczne, generujące konieczność dokonywania wyborów w warunkach dużej dynamiki zmian w zjawiskach i procesach społeczno-ekonomicznych. Dotyczą one wielu elementów decyzyjnych, od zakresu podmiotowego po źródła finansowania i od działań zmonopolizowanych przez państwo po rozwiązania wielosektorowe.

Jawi się pytanie, czy przy dużej dynamice zmian zjawisk i procesów politycznych, gospodarczych i społecznych, obserwowanej we współczesnym świecie, w społeczeństwach współuczestniczących w różnych formach integracji i globalizacji dążenie do uzyskania rozwiązań uniwersalnych jest zasadne. Czy determinanty kulturowe, które dotychczas różnicowały rozwiązywanie konkretnych problemów, nie pozostaną nadal ważnym czynnikiem ograniczającym zakres i tempo nawet częściowej unifikacji rozwiązań?

W niniejszym artykule nie usiłowano odpowiedzieć na sformułowane pytania. Ich przedstawienie uznano w pewnym sensie za niezbędne dla określenia szerokiego kontekstu rozwiązań dotyczących zmian w zadaniach polityki społecznej realizowanej w przedsiębiorstwach po roku 1989.

Do roku 1989 zakłady pracy, a więc przedsiębiorstwa, spełniały rolę podstawowych podmiotów polityki gospodarczej i społecznej². „Polityka społeczna w za-

---

² Zob. m.in. S. Czajka, J. Sztumski, *Zarys socjologii przemysłu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977; W. Jędrzycki, *Wychowanie w zakładzie pracy*, CRZZ, Warszawa 1971; K. Wiśniewska, *Działalność socjalno-bytowa przedsiębiorstwa w warunkach reformy gospodarczej*, IPiSS Warszawa 1985.

kładzie pracy – pisał M. Frank – to oparty na ogólnych prawidłowościach polityki społecznej zbiór reguł i zasad przyczyniających się do osiągnięcia ogólnych zamierzeń społeczno-gospodarczych kraju przez umacnianie socjalistycznych stosunków pracy w zakładzie oraz optymalnego zaspokojenia społecznych i ekonomicznych potrzeb pracowników – członków zakładowego kolektywu³.

Z kolei A. Sarapata stwierdził, że: „[...] względy ekonomiczne i ustrojowe nakładają na zakład zadania społeczne, których niewykonanie godzi w produkcję oraz rozwój socjalistycznego społeczeństwa”⁴.

Dla określenia zadań zakładów pracy jako podmiotów polityki społecznej posługiwano się pojęciem funkcji pozaprodukcyjnych wewnętrznych oraz zewnętrznych. Z funkcjami wewnętrznymi łącono zadania związane z zaspokajaniem potrzeb pracowników danego zakładu, natomiast z funkcjami zewnętrznymi utożsamiano zadania wynikające z powiązań zakładu z jego otoczeniem⁵.

W świetle przytoczonych opinii widać wyraźnie, że zadania społeczne przedsiębiorstw były integralną częścią zadań wykonywanych przez przedsiębiorstwa, a ich znaczenie istotnie wykraczało poza zadania socjalne. Łatwo też zauważyć, że zadania te nie miały generalnie charakteru fakultatywnego, miały bowiem istotne znaczenie nie tylko dla zaspokojenia potrzeb pracowników, ale również dla rozwoju socjalistycznego społeczeństwa. Można więc stwierdzić, że były one zbilansowane w ogólnych zadaniach polityki społecznej państwa.

Spośród czterech najczęściej wymienianych pozaprodukcyjnych funkcji zakładów pracy, tj. politycznej, wychowawczej, socjalnej i bytowej, dwie ostatnie obejmowały zadania ściśle związane z działalnością socjalną i bytową zakładów pracy.

Funkcji socjalnej przypisywane były zazwyczaj zadania (ujęte w wewnętrznych regulaminach działalności socjalnej), finansowane z funduszu celowego, jakim od 1973 roku był i pozostaje fundusz socjalny. Od 1973 roku zmieniały się wielokrotnie zasady jego tworzenia w przedsiębiorstwach. Ze środków funduszu socjalnego pokrywano najczęściej wydatki związane z zaspokajaniem potrzeb kulturalno-oświatowych i rekreacyjno-wypoczynkowych. W zdecydowanej większości firm środki te wydatkowano, czyniąc z nich instrument w działaniach o charakterze egalitaryzującym, a nie motywacyjnym.

Zadania funkcji bytowej były również podporządkowane zaspokajaniu potrzeb socjalnych pracowników i ich rodzin. Wydatki na cele funkcji bytowej wliczano bezpośrednio w koszty działalności podstawowej. Nie były zatem bezpośrednio limitowane, jak w przypadku funduszu socjalnego. Zakres przedmiotowy świadczeń bytowych obejmował:

---

³ M. Frank, *Polityka społeczna w zakładzie pracy*, [w:] A. Rajkiewicz (red.), *Polityka społeczna*, PWE, Warszawa 1976, s. 105.

⁴ A. Sarapata, *Socjalne zadania zakładu pracy*, [w:] A. Sarapata (red.), *Socjologiczne problemy przedsiębiorstwa przemysłowego*, Warszawa 1975, s. 8.

⁵ S. Czajka, J. Sztumski, wyd. cyt., s. 209.

- mieszkania zakładowe,
- hotele pracownicze,
- przewozy pracownicze,
- żywienie zbiorowe,
- zakładową służbę zdrowia,
- szkoły przyzakładowe,
- odzież ochronną.

Wymienionego szerokiego zakresu przedmiotowego działalności bytowej w przedsiębiorstwach nie należy odczytywać jako obowiązującego standardu. Przeciwnie, w praktyce widoczne było zróżnicowanie przedsiębiorstw, zwłaszcza w realizacji zadań, które nie były obowiązkiem narzuconym przez obowiązujące rozwiązania instytucjonalne, jak na przykład odzież ochronna.

Generalnie, w warunkach gospodarki centralnie zarządzanej istniały dogodne warunki sprzyjające prowadzeniu działalności bytowej. Możliwość zaliczania wydatków ponoszonych na zadania bytowe bezpośrednio w koszty działalności podstawowej, przy braku konkurencji cenowej w mocno zmonopolizowanej gospodarce, umożliwiała w rzeczywistości obciążanie kosztami działalności bytowej ogółu konsumentów. Brak mechanizmów ograniczających działalność bytową czynił z przedsiębiorstw i ogólnie z zakładów pracy aktywne podmioty o znaczącym potencjale niezbędnym do realizacji zadań polityki społecznej. Należy przy tym zauważyć, że „niedookreślony odgórnie” dostęp do owych świadczeń zdecydował o istnieniu wewnętrznych rozwiązań w przedsiębiorstwach uwzględniających zakładowe preferencje zapisane w umowach zbiorowych i regulaminach. Na problem ten zwróciła uwagę S. Borkowska, podkreślając między innymi, że w gospodarce centralnie planowanej, z dominującą państwową własnością środków produkcji, zakłady pracy stanowiły istotne podmioty polityki społecznej, której podstawową cechą była obligatoryjność. Wynikała ona z założeń ustrojowych, z niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, ze względnego ubóstwa społeczeństwa, z niedostatku wielu dóbr i usług i nie była nastawiona wyłącznie na wspieranie wzrostu efektywności funkcjonowania organizacji ani też ich konkurencyjności w warunkach dużego zmonopolizowania. Świadczenia, których beneficjentami byli pracownicy, nie miały bezpośredniego powiązania z indywidualnymi efektami pracy i oceną przydatności pracowników. Raczej zależały od sytuacji życiowej, w tym poziomu materialnych warunków bytu pracowników i ich rodzin. W bardzo wielu przypadkach pełniły funkcję egalitaryzującą lub wręcz miały charakter pomocy kierowanej do znajdujących się w trudnej sytuacji⁶.

---

⁶ S. Borkowska, *Od zakładowej polityki socjalnej do społecznej odpowiedzialności organizacji*, [w:] A. Rączaszek (red.), *Sześćdziesiąt lat polityki społecznej w Polsce. Księga pamiątkowa na jubileusz osiemdziesięciolecia prof. zw. dr hab. Lucyny Frąckiewicz*, Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice 2006.

Warto też pamiętać, że zaspokajanie potrzeb w ramach polityki społecznej przedsiębiorstw dotyczyło zarówno pracowników, jak i członków ich rodzin, że obejmowało również otoczenie przedsiębiorstw. W ramach tejże polityki, oprócz działalności socjalno-bytowej, w przedsiębiorstwach wspierano sport, rekreację i wypoczynek, edukację i kulturę, z których mogły korzystać osoby niezwiązane bezpośrednio z przedsiębiorstwem.

3. Następstwa transformacji systemowej dla zadań polityki społecznej w przedsiębiorstwach

Ocenę zmian dotyczących zadań polityki społecznej w przedsiębiorstwach w całym okresie transformacji systemowej należy rozpocząć od stwierdzenia, że nie były one zdeterminowane nową koncepcją polityki społecznej, odpowiadającą przekształceniom w polityce i gospodarce. Takiej koncepcji bowiem nie było ani na początku procesu przekształceń, ani też po kilkunastu latach jego trwania⁷. Najogólniej można stwierdzić, że większość zmian dotyczących działalności przedsiębiorstw w obszarze przedmiotowym polityki społecznej była i pozostaje następstwem warunków funkcjonowania przedsiębiorstw po rozpoczęciu procesu przeobrażeń systemowych. Prywatyzacja i reprivatyzacja majątku produkcyjnego oraz wprowadzanie mechanizmów rynkowych, jako podstawy dokonywania transakcji na rynku dóbr i usług, należą do podstawowych czynników nie tylko przekształceń ekonomicznych, ale także w dziedzinie zadań społecznych w przedsiębiorstwach. Zmiany w tych ostatnich zostały wymuszone koniecznością dostosowania się polskich przedsiębiorstw do sytuacji, jaka powstała po otwarciu granic naszego kraju dla wyrobów i usług producentów zagranicznych. Na polski rynek bardzo szybko wprowadzono wiele bardzo atrakcyjnych cenowo towarów i usług. Polskie firmy musiały podjąć wyzwanie i rywalizować na coraz trudniejszym dla nich rynku. Dążąc do ograniczenia kosztów, likwidowały wszystkie formy działalności, które obciążały koszty produkcji podstawowej, a do których nie były zobowiązane obowiązującymi przepisami. W rezultacie z ogólnej działalności socjalno-bytowej eliminowano systematycznie świadczenia związane z mieszkaniem zakładowymi, hotelami pracowniczymi, przewozami pracowniczymi, żywieniem zbiorowym, zakładową służbą zdrowia i szkołami przyzakładowymi. Nie były też skłonne przeznaczać na fundusz socjalny kwot większych, niż to wynikało z zapisów Ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych (DzU z 1994, nr 43, poz. 163), mowa o tych przedsiębiorstwach, które w ramach umów zbiorowych nie zrezygnowały z tworzenia funduszu socjalnego.

---

⁷ Opinie na ten temat można znaleźć m.in. w pracach: J. Auleytner, *Uwagi o braku polityki społecznej państwa*, „Polityka Społeczna” 1992, nr 11/12; S. Golinowska, *Wyzwania polskiej polityki społecznej w warunkach globalizacji oraz integracji z UE*, [w:] S. Golinowska, M. Boni (red.), *Nowe dylematy polityki społecznej*, CASE nr 65, Warszawa 2006, s. 23.

Wycofując się z działalności bytowej, przedsiębiorstwa pozbawiły swoich pracowników możliwości korzystania z wielu świadczeń dostępnych nieodpłatnie lub po cenach zaniżonych w stosunku do rzeczywistych kosztów.

Rezygnacja przedsiębiorstw z działalności bytowej, a w niektórych przypadkach również socjalnej, była równoznaczna ze zmniejszeniem podaży świadczeń o charakterze społecznym lub częściowo odpłatnym w polityce społecznej w ogóle.

Czy w nowej sytuacji była możliwość wprowadzenia rozwiązań zwiększających podaż świadczeń polityki społecznej w ramach państwowej polityki społecznej? Jednoznaczna odpowiedź na to pytanie jest niezmiernie trudna. Pełna rekompensata przyczyniłaby się do skokowego wzrostu wydatków publicznych w sytuacji, gdy panuje dość powszechne przekonanie o konieczności ich zmniejszenia. Utrzymanie zaś kosztów na stałym poziomie byłoby równoznaczne ze znaczącym ograniczeniem dostępu do świadczeń społecznych dla wielu osób i grup społecznych. W warunkach rezygnacji z państwa opiekuńczego na rzecz państwa bezpieczeństwa socjalnego rozwiązanie to wydaje się racjonalne, ale niezwykle trudne w praktycznej realizacji ze względu na brak jego akceptacji przez znaczące podmioty społeczne (np. związki zawodowe).

Ostatecznie przyjęty został wariant rozwiązania angażujący samorządy terytorialne, tj. gminy, powiaty i województwa, powołane w ramach decentralizacji państwa. Podmioty te uzyskały odpowiednie uprawnienia do rozwiązywania zadań społecznych, ale w ślad za nimi nie otrzymały adekwatnych środków na ich realizację. W rezultacie pojawiły się ograniczenia w dostępie do świadczeń społecznych. Zredukowano ich zakres przedmiotowy (np. usługi stomatologiczne, leki) oraz podjęto próby poszukiwania rozwiązań w ramach koncepcji wielosektorowej polityki społecznej lub w różnych formach partnerstwa⁸. A przedsiębiorstwa? Czy utraciły one trwale zdolność do podejmowania inicjatyw zmierzających do zaspokajania potrzeb swoich pracowników i zbiorowości z ich otoczenia? Ogólna odpowiedź na to pytanie nie jest możliwa. Pewnej szansy można upatrywać w koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa.

4. Odpowiedzialność społeczna przedsiębiorstw

Za jeden z wyraźnie widocznych efektów transformacji systemowej w Polsce można uznać pluralizację rozwiązań, rozumianą jako rezygnację z monopolu podmiotów państwowych, zarówno w gospodarce, jak i sferze społecznej. Zmieniła się struktura według własności, a także ze względu na kompetencje w realizacji zadań społecznych. Wiele zadań, które wcześniej były narzucane odpowiednimi rozwiązaniami instytucjonalnymi, wchodzącymi „z urzędu” w obszar zadań statutowych, przestało mieć obligatoryjny charakter. Nie znaczy to, że jednocześnie zmieniło się

---

⁸ M. Grewiński, *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2009.

ich merytoryczne znaczenie, że nagle uznano za mało istotne lub wręcz nieprzydatne działania przedsiębiorstw na rzecz załogi z punktu widzenia funkcjonowania przedsiębiorstw i ich pozycji na rynku oraz ich miejsca i roli jako grupowych podmiotów w społecznościach lokalnych, regionalnych i w całym społeczeństwie. Przedsiębiorstwa (jako podmioty zbiorowe) funkcjonują w społeczeństwie w układzie wielu różnorodnych relacji stanowiących gęstą sieć powiązań, które w większości mają charakter sprzężeń zwrotnych. W socjalistycznym porządku społecznym narzucanie przedsiębiorstwom zadań społecznych z zakresu polityki społecznej państwa było podyktowane nie tylko i nie wyłącznie potrzebą zaspokojenia określonych potrzeb, ale też wynikało z rosnącego coraz bardziej przekonania, że ich niedostateczne zaspokojenie wstrzymuje bezpośrednio lub pośrednio rozwój kapitału ludzkiego niezbędnego w warunkach postępujących zmian technicznych, technologicznych i organizacyjnych. Innymi słowy, zadania kiedyś narzucane podmiotom państwowym w ramach szeroko rozumianej humanizacji pracy, nadzorowane i koordynowane przez właścicieli, czyli struktury państwowe reprezentujące interesy całego społeczeństwa, w nowych warunkach ustrojowych nie straciły swojego ważnego znaczenia. Z tą tylko różnicą, że wyeliminowana została szablonowość działań, że nie są one narzucane w formie obowiązującego standardu, że autonomia przedsiębiorstw stwarza możliwość ich różnicowania dostosowanego do ich indywidualnej sytuacji. W definicjach społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w ramach której realizuje się większość tych zadań, podkreśla się zazwyczaj dobrowolność owych działań, jednak z przekonaniem, że zaniechania w tej dziedzinie stałyby się racją, w której następstwie pozycja rynkowa danego podmiotu i jego szanse rozwojowe mogłyby się istotnie obniżyć.

W publikacjach na temat społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw analizy i oceny dotyczą często problemu, który w dużym uproszczeniu charakteryzuje pytanie: czy bycie przedsiębiorstwem odpowiedzialnym społecznie „opłaca” się doraznie lub w perspektywie, tzn. przynosi pozytywne efekty ekonomiczne, czy też jest rezultatem rozrastającej się świadomości, że inna kultura działalności, wcześniej lub później, wprost lub pośrednio, zdecyduje o pogarszaniu się przestrzeni ekologicznej, ekonomicznej i społecznej i tym samym pogorszy warunki funkcjonowania przedsiębiorstw. Codziennosc dostarcza wielu przykładów działań, które doraznie mogą stwarzać szansę na unikanie kosztów, a w konsekwencji prowadzą do ich zwiększenia. Wywóz śmieci i pozostawianie ich poza miejscami do tego przeznaczonymi, wyłączanie filtrów kominowych, zrzuty odpadów płynnych do sieci kanalizacyjnej to tylko niektóre z nich. Trzeba mieć świadomość, że żaden system rozwiązań instytucjonalnych nie jest w stanie zabezpieczyć przed tego typu praktykami w dynamicznie rozwijającym się systemie. Ten pseudospyt zawsze przynosi więcej strat niż korzyści, chociaż straty nie zawsze i nie w pierwszej kolejności ponoszą podmioty, które je wprost lub pośrednio generują.

Idea społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw nie powinna usuwać z pierwszego planu zadań, do których rozwiązywania przedsiębiorstwo zostało powołane,

nie może być postrzegana jedynie przez pryzmat dodatkowej wartości, jaką jest dobro ogółu. Zwiększająca się znajomość i akceptacja idei SOP powinny się łączyć z przekonaniem, że we współczesnym świecie zglobalizowanej działalności gospodarczej, w dobie procesów integrujących różne państwa we wspólnoty polityczne, ekonomiczne i społeczne, postępowanie zgodne z zasadami SOP staje się warunkiem koniecznym wzrostu kapitału społecznego i obniżenia kosztów transakcyjnych.

J. Adamczyk podkreśliła, że „społeczną odpowiedzialność przedsiębiorstw można interpretować jako zobowiązanie do transparentnego i etycznego prowadzenia działalności według zrównoważonego rozwoju oraz w dążeniu do dobrobytu społecznego, uwzględniając oczekiwania interesariuszy, ale zgodne z prawem i normami zachowań”⁹.

Ogólnie można też stwierdzić, że przedsiębiorstwa, z jednej strony, są owocem, rezultatem rozwoju cywilizacyjnego i kulturowego społeczeństwa, z drugiej zaś w tym rozwoju uczestniczą. Czy owo uczestnictwo można uznać za niewymuszoną formę aktywności przedsiębiorstwa w obszarze przedmiotowym polityki społecznej? Czy w ten sposób przedsiębiorstwa stają się dobrowolnymi podmiotami polityki społecznej, która w części przynajmniej zastępuje ich działalność sprzed roku 1989? Czy działalność ta jest koordynowana i włączona w program polityki społecznej państwa realizowanej przez podmioty administracji rządowej i samorządowej?

Dotychczasowe doświadczenia zgromadzone w okresie transformacji systemowej w naszym kraju nie tworzą dostatecznych przesłanek do sformułowania radykalnych wniosków stanowiących próbę odpowiedzi na postawione pytania.

Na pierwsze dwa z nich można odpowiedzieć twierdząco. Za podstawę można przyjąć odwołanie się do pojęcia wielosektorowej polityki społecznej, określonego jako: „działalność różnorodnych podmiotów w ramach aktywności społecznej sektora publicznego, obywatelskiego, prywatnego i nieformalnego – służącą zaspokajaniu potrzeb socjalnych obywateli oraz łagodzeniu i/lub eliminowaniu kwestii społecznych przy wykorzystaniu potencjału pluralistycznego państwa opiekuńczego, społeczeństwa obywatelskiego i kapitału społecznego w duchu współodpowiedzialności za spójność i integrację społeczną oraz bezpieczeństwo socjalne”¹⁰.

W świetle tej definicji każdy przejaw aktywności w dziedzinie zaspokajania potrzeb socjalnych oraz łagodzenia i/lub eliminowania kwestii społecznych można przyjąć za realizację zadań polityki społecznej państwa. O wiele trudniej jest sformułować odpowiedź na ostatnie pytanie. Jak się wydaje, proces rozszerzania działalności społecznej przedsiębiorstw jest w naszym kraju na etapie rozwoju, który nie pozwala włączyć tej działalności w planowaną i programowaną działalność organizacji samorządowych i rządowych. Duża turbulencja warunków funkcyjno-

⁹ J. Adamczyk, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009, s. 10.

¹⁰ M. Grewiński, *Wieloaspektowa polityka społeczna – o przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, WSP TWP, Warszawa 2009, s. 37.

wania przedsiębiorstw nie sprzyja podejmowaniu przez nie zobowiązań społecznych na zasadach trwałego uczestnictwa w rozwiązywaniu zadań społecznych.

Za pewną formę ograniczenia można uznać zbyt wolno postępujący rozwój partnerstwa społecznego. Firmy jako podmioty zbiorowe funkcjonujące w określonym środowisku lokalnym nie partycypują w dostatecznym zakresie w działalności samorządów lokalnych. Nie biorą udziału w opracowywaniu strategii rozwoju. Rozwój partnerstwa lokalnego, włączającego firmy w kreatywne poszukiwanie rozwiązań korzystnych dla rozwoju lokalnego, można uznać za szansę zwiększenia ich zaangażowania, nie tylko doraźnego, akcyjnego, ale również systematycznego i trwałego. Działania o charakterze filantropijnym oraz różne formy sponsoringu mogłyby być włączone w strategię rozwoju lokalnego i regionalnego. Partnerstwo mogłoby przyjmować różne formy dostosowane do możliwości i ograniczeń obydwu stron czy też wielu podmiotów¹¹.

5. Podsumowanie

Śledząc treść artykułu, bez trudu można zauważyć, że odpowiedź na pytanie: czy społeczna aktywność przedsiębiorstw odpowiedzialnych społecznie wypełni lukę po działalności społecznej przedsiębiorstw starego systemu, nie jest łatwa i bezdyskusyjna. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw stanowi pewną szansę pojawienia się i upowszechnienia dobrych praktyk w tej dziedzinie, co nie oznacza jednak ekwiwalentnego zastąpienia nawet po uwzględnieniu koncepcji wielosektorowej polityki społecznej. Jest wielkim wyzwaniem dla państwa, z jednej strony, zachowanie autonomii przedsiębiorstw w gospodarowaniu posiadanymi zasobami, z drugiej zaś stworzenie warunków sprzyjających włączeniu się podmiotów gospodarczych w realizację celów społecznych. Jednak zarówno państwo, jak i przedsiębiorstwa perspektywę własnego rozwoju muszą postrzegać przez pryzmat zadań związanych z pomnażaniem kapitałów ludzkiego, ekonomicznego i ekologicznego. Harmonizacja celów partnerów należących do różnych sektorów przestaje być zadaniem związanym z wyborem, a coraz bardziej przekształca się w konieczność, jaką jest rozwój zrównoważony. Korzystnie rozwijający się system społeczny, obejmujący politykę, gospodarkę i kulturę społeczną, musi być postrzegany przez wszystkie sektory jako zadanie nadrzędne, którego pomyślnie rozwiązanie jest niezbędne dla zachowania pożądanej pozycji naszego kraju w międzynarodowej konkurencji. Rozwój relacji partnerskich przy rozwiązywaniu problemów społecznych wydaje się, na obecnym etapie zaspokajania potrzeb społecznych, właściwym kierunkiem zwiększania szans rozwojowych, zarówno dla jednostek, jak i dla podmiotów zbiorowych, do których można zaliczyć także przedsiębiorstwa.

---

¹¹ S. Kamiński, *Organizacje pozarządowe jako podmioty polityki społecznej III RP*, maszynopis pracy doktorskiej, AE we Wrocławiu, 2005.

Literatura

- Adamczyk J., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009.
- Auleytner J., *Uwagi o braku polityki społecznej państwa*, „Polityka Społeczna” 1992, nr 11/12.
- Borkowska S., *Od zakładowej polityki socjalnej do społecznej odpowiedzialności organizacji*, [w:] A. Rączaszek (red.), *Sześćdziesiąt lat polityki społecznej w Polsce. Księga pamiątkowa na jubileusz osiemdziesięciolecia prof. zw. dr hab. Lucyny Frąckiewicz*, Wydawnictwo AE w Katowicach, Katowice 2006.
- Czajka S., Sztumski J., *Zarys socjologii przemysłu*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977.
- Frank M., *Polityka społeczna w zakładzie pracy*, [w:] A. Rajkiewicz (red.), *Polityka społeczna*, PWE, Warszawa 1976.
- Golinowska S., *Wyzwania polskiej polityki społecznej w warunkach globalizacji oraz integracji z UE*, [w:] S. Golinowska, M. Boni (red.), *Nowe dylematy polityki społecznej*, CASE nr 65, Warszawa 2006.
- Grewiński M., *Wieloaspektowa polityka społeczna – o przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, WSP TWP, Warszawa 2009.
- Grewiński M., *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2009.
- Jędrzycki W., *Wychowanie w zakładzie pracy*, CRZZ, Warszawa 1971.
- Kamiński S., *Organizacje pozarządowe jako podmioty polityki społecznej III RP*, maszynopis pracy doktorskiej, AE we Wrocławiu, 2005.
- Sarapata A., *Społeczne zadania zakładu pracy*, [w:] A. Sarapata (red.), *Socjologiczne problemy przedsiębiorstwa przemysłowego*, Warszawa 1975.
- Wiśniewska K., *Działalność socjalno-bytowa przedsiębiorstwa w warunkach reformy gospodarczej*, IPiSS, Warszawa 1985.

SOCIAL POLICY IN ENTERPRISES AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE PERIOD OF SYSTEM TRANSITION IN POLAND

Summary: Political and economic changes have been conducted the fastest and in the largest range during the transition process. Social policy has been gradually adapted to the needs stimulated by changes in the other two spheres. Among other things, privatization and re-privatization of productive assets have had influence on the significant reductions of household activity in enterprises. The article attempts to assess the companies activity in the area of Corporate Social Responsibility as a possible compensation of the former activities of social policy.

Keywords: Corporate Social Responsibility, social policy, transition.